



ÇİTALARIN KURTARICISI KANGALLAR

Dünyanın en hızlı koşabilen canlıları çitaların soyu tükenme tehlikesiyle karşı karşıya. Benekli kürkleri, esnek vücut yapıları ve gözlerinden yanaklarına doğru inen, gözyaşı izi biçimindeki koyu izlerlerden tanıdığımız bu gösterişli kediler, binlerce yıl önce Afrika'nın dört bir yanındaki topraklarda ve Güney Asya'nın bazı bölgelerinde özgürce av peşinde koşarak yaşamlarını sürdürürlerken, bugün Afrika'nın yalnızca belirli bazı bölgelerinde ve kısıtlı sayıda da olsa İran'ın güneyinde yaşam mücadelesi veriyorlar. Özellikle, geniş arazilere kurulan ve sayıları giderek artan çiftlikler, doğaları gereği yabani avlar açısından zengin, geniş alanlara gereksinim duyan çitaların yaşamını tehdit ediyor. Çiftlik arazileri ve dolayısıyla insanla içiçe yaşamak zorunda kalan çitalar, çiftlik hayvanları için bir tehdit oluşturmadıkları durumlarda bile çiftlik sahipleri tarafından vurularak öldürülüyorlar. 1970'li yıllarda çitalar üzerine araştırma yapmaya başlayan ABD'li araştırmacı veteriner Dr. Laurie Marker, zaman içinde bu hayvanların hızla yok olduklarının farkına vararak onları kurtarmanın yollarını araştırmaya başlamış ve yaşamını bu hayvanların korunmasına adamaya karar vermiş. Dr. Marker, 1990 yılında, çitaların en yaygın olarak yaşadığı bölgelerden birisi olan, Afrika'nın güneybatısındaki Namibya'da bir Çita Koruma Fonu (Cheetah Conservation Fund - CCF) oluşturarak, çitaların yok olma nedenleri ve bunu önlemeye yönelik uzun dönemli ve geniş çaplı bir araştırma başlatmış. Araştırma, çita ölümlerinin yaklaşık %80'inin, çiftlik sahiplerinin onları vurmalarından kaynaklandığını ortaya çıkarınca, Dr. Marker, insanla çitanın bir arada yaşamasını sağlayacak kalıcı çözümler aramaya başlamış ve çareyi kangal köpeklerimizi Namibya'daki çiftçilerle tanıştırmada bulmuş. Dr. Marker'ın çitaların kurtarıcısı olarak kangal köpeklerini seçmesi Bilim ve Teknik olarak ilginizi çekti. Kendisiyle, hem çitaları koruma çabaları hem de kangallarla yaşadığı deneyimleri hakkında görüştük.

Çitalara ilginiz nasıl başladı? Onlar için bir şeyler yapılması gerektiği kararını nasıl verdiniz?

Çitalarla çalışmaya yaklaşık 30 yıl önce başladım. O dönemlerde Oregon'da yaşıyordum ve bir tür açık hava hayvanat bahçesi olan bir vahşi yaşam parkında çalışıyordum. Parkta çitaların üremeleri sağlanıyordu. Ben de veteriner kliniğinin başındaydım ve aynı zamanda çitalarla yakından ilgileniyordum. Çitalara olan ilginiz bu dönemde başladı. Daha sonra, 1970'li yıllarda çitalar



üzerine bir araştırma projesi yürütmek üzere Namibya'ya gittim. Oradayken çiftlik sahiplerinin çitaları öldürdüklerini farkettim. Bunun üzerine, yaklaşık 15 yıl önce Çita Koruma Fonu'nu oluşturdu, çünkü o dönemlerde dünyadaki hiç bir kuruluş çitaları korumaya yönelik herhangi bir girişimde bulunmamıştı. Kimse onları korumak için çaba göstermiyordu ya da onların karşı karşıya olduğu sorunun farkında değildi. Çiftlik sahipleri, hızla yok olmalarına yol açıyordu. Durum böyle olun-

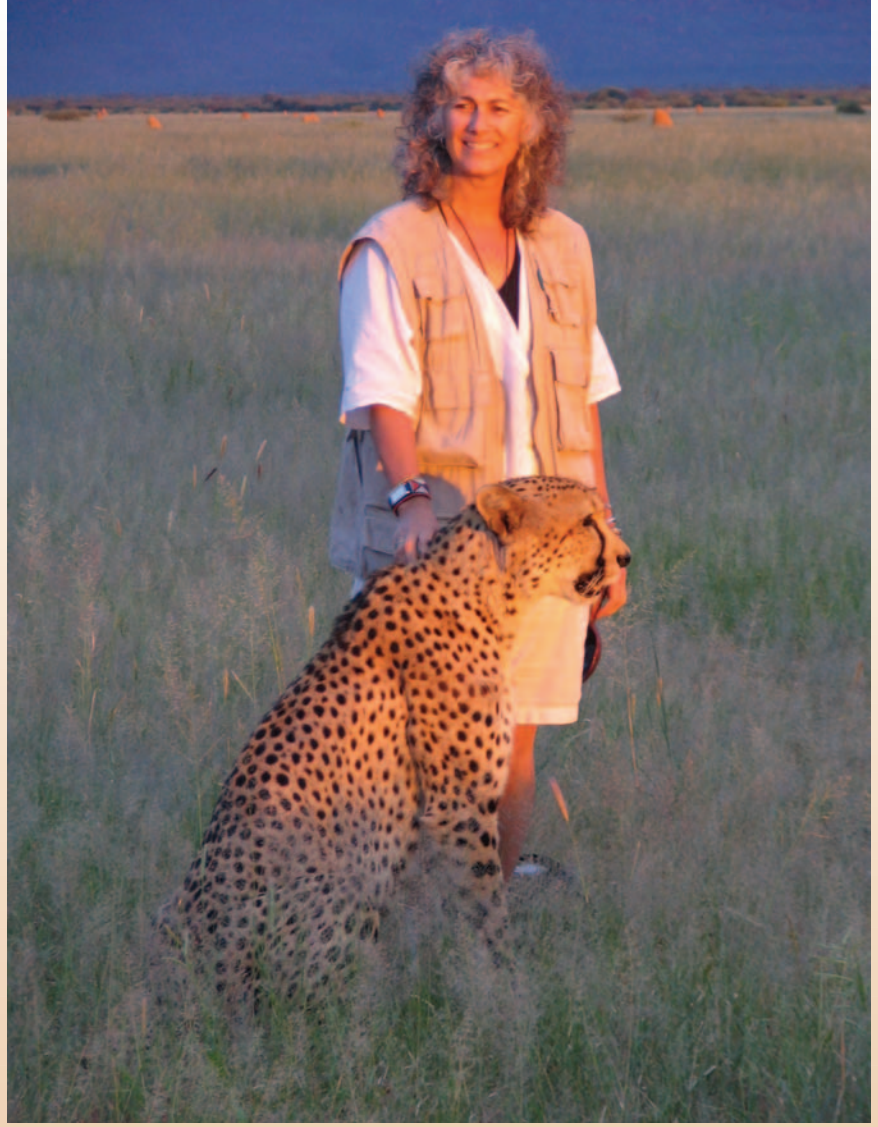
ca, çiftlik sahipleriyle görüşerek sorunu çözmeye çalışmaya, bu insanlara zaman ayırmaya ve çitaların ölmesine yol açmayacak çiftlik hayvanı yönetimi yolları araştırmaya karar verdik.

Çitaları korumaya yönelik olarak geliştirdiğiniz stratejileri anlatır mısınız?

Stratejilerimiz iyi bir bilimsel yaklaşım dayanıyor. Çiftlik sahiplerinin neden çitalarla sorun yaşadıklarını, onları neden öldürdüklerini öğrenmeye çalışıyoruz. Çiftçilerle görüşerek yılda ya da ayda ortalama kaç çita öldürdükleri; çitaların çiftlik hayvanları için gerçek anlamda bir tehdit oluşturup oluşturmadıkları, ayrıca çiftlik hayvanı kaybına yol açıp açmadıkları gibi bilgiler edinmeye çalışıyoruz. Bundan başka, çitaların nasıl yaşadıklarını, özellikle de çiftlik arazilerinde yaşamının onları nasıl etkilediğini ve yaşam alanlarının genişliğini anlamaya çalışıyoruz. Bunları öğrenmedeki amaçlarımızdan biri bu bilgileri çiftçilerle paylaşmak, yani onları bir anlamda eğitmek. Bir başka amacımız da, bu bilgileri çiftliklerde uyguladığımız koruma programlarında kullanmak. Başarıyla uyguladığımız koruma programlarımızdan biri de, çiftlik hayvanlarının bir kangal köpeği tarafından korunduğu program.

Programı daha ayrıntılı açıklayabilir mısınız?

Programı 1994 yılından bu yana uyguluyoruz ve en başından beri, yaklaşık 6000 yıldır Anadolu'daki koyun sürülerini kurtların saldırısından koruyan kangal köpeklerinden yararlanıyoruz. Çita Koruma Fonu'na ait çiftliğimizde



yetiştirdiğimiz kangal köpeklerini, çiftlik hayvanlarını, çitalar ve başka yırtıcı hayvanlardan gelecek tehditlerden korumak üzere bölgedeki çiftçilere veriyoruz. Daha sonra da kangal köpeğine sahip olan ve olmayan çiftliklerdeki çiftlik hayvanı kayıplarını izliyoruz ve kaydediyoruz. Koruma merkezi olarak, kangal yavrularını çiftliklere teslim etme-

den önce her türlü bakım ve aşılarını yapıyoruz. Köpekler, çiftliklere yerleştikten sonra da belli aralıklarla sağlıklarını kontrol ediyoruz. Programı başlatırken şu varsayımlardan yola çıktık: Birincisi, çiftçiler, yırtıcı hayvanlardan gelecek tehditleri azaltacak yeni çiftlik yönetimi yöntemlerine açık. İkincisi de, kangallar, çiftlik hayvanlarını yırtıcılara karşı koruyarak çiftlik hayvanı kaybını önemli ölçüde azaltabilirler. Böylece, çiftçilerin, yırtıcıları öldürmeleri için bir neden kalmaz ve çiftçiler tarafından öldürülen yırtıcıların sayısı azalır. Şu ana kadar çiftliklere 200 köpek yerleştirdik ve çiftçiler, çiftlik hayvanı kaybında yaklaşık %80'lik bir azalma olduğunu bildirdiler.

Kangal köpeklerinden yararlanmak nereden aklınıza geldi?

1970'li yıllarda ben Oregon'dayken, Amerikalılar, Avrupa'daki bazı eski çoban köpeği türlerinden yararlanmayı yeni yeni öğreniyorlardı. Ben de Afrika'daki çitaları kurtarmanın bir yolunu bulma umuduyla, uzun bir dönem, zamanımı değişik çoban köpeği türlerini ayrıntılı olarak incelemekle geçirdim ve kangal köpeklerinin sürüyü korumak





için neler yaptıklarını, nasıl davrandıklarını, Anadolu'da binlerce yıldır çoban köpekleri olarak kullanıldıklarını, geniş arazilerde yaşadıklarını ve sürüleriyle birlikte genellikle uzun mesafeler katettiklerini öğrendim. İncelediğim başka çoban köpekleriyse, sürülerini korurken, yaşadıkları çiftlikten pek uzaklaşmıyorlardı. Ayrıca, kangal köpeklerinin, başlarına buyruk kişilik yapısı da çok etkilendiğim bir özellikleri oldu. Tam da bu tür özellikleri olan bir çoban köpeğine ihtiyacımız vardı Namibya'da. Kangal köpeklerinin anavatanı olan Anadolu'nun iklimini incelediğimde de, onların Namibya ortamına rahatlıkla uyum sağlayabileceklerini gördüm.

Kangal köpekleriyle yaşadığınız deneyimlerinizden söz eder misiniz? Onları eğitiyor musunuz? Bu köpeklerin yeni çevrelerine uyumu nasıl?

Bu köpekler, ister keçiler ister koyunlar olsun, hangi canlılarla birlikte büyümüşlerse onlara bağlanıyorlar. Namibya'daki çiftliğimizde keçi ve koyun sürülerimiz arasında büyüyorlar. Böylece başka çiftliklere verildiklerinde buradaki hayvanları korumakla yükümlü olduklarının bilincinde oluyorlar. Hatta tıpkı Anadolu'daki hemcinsleri gibi sürüleriyle birlikte çiftlikten uzun mesafeler uzaklaşıyorlar. Yanlarında genellikle bir çoban da bulunuyor. Burada köpeklerin yeni ortamlarına uyumundan söz etmek doğru olur mu bilemiyorum. Sanıyorum onlar içgüdüsel olarak sürülerini korumakla yükümlü olduklarının bilincindedir ve ona göre davranıyorlar. Tabii Namibya'da, sürülerini, çitaların yanı sıra çakallara, leoparlara ve hatta babunlara karşı korumak zorunda kalıyorlar. Kangalların son derece cesur yaratıklar olduklarını da belirtmem gerek. Sürülerine herhangi bir davetsiz misafirin girmesine asla göz yummuyorlar. Bir tehlikeyi sezdiklerinde yüksek sesle havlayarak tehdit unsurunun uzak kalmasını sağlıyorlar.

Çitalar kangallarla karşılaştıklarında nasıl tepki veriyorlar?

Çitalar çok saldırgan hayvanlar değil. Kangallar onları sezip havladıklarında genellikle kaçıyorlar. Köpeklerin havlamasından korkuyorlar. Bir de sanıyorum köpeklerin oldukça iri olması onları ürkütüyor. Çiftliğimde öksüz bir çitayı büyütme yardım eden bir kangal köpeğim vardı. Köpek sürülerle dolaşmıyordu. Öksüz çitayla aynı ortamı paylaşıyordu. Zaman içinde birbirlerine öylesine alışmış ve birbirlerini sevmiş-

lerdi ki kangal çitayı her türlü tehlikeye karşı koruyor, onun yanından ayrılmıyordu hiç. Çitayı birkaç kez zehirli yılanların saldırısından koruduğuna bile şahit olduk.

Çiftçilere köpeklerin eğitimiyle ilgili bilgiler veriyor musunuz?

Zamanımızın büyük bir bölümünü çiftçilerin eğitimine ayırıyoruz. Şu an 200'den fazla kangal köpeği Namibya'nın dört bir yanındaki çiftliklerde görev başında. Çiftçilere, köpeklerin özelliklerini ve bakımlarını öğretmek amacıyla yol gösterici bilgiler içeren kitapçıklar da hazırladık. Köpekler, farklı yaşam evrelerinde farklı davranışlar sergiliyorlar. Özellikle de köpeklere hangi davranışın iyi bir davranış olduğunu, hangi davranışın istenmediğini öğretmek önemli. Bu da köpekle yoğun bir iletişim kurarak gerçekleşiyor. Yani köpekle sürekli konuşmak en iyisi.

Namibya çiftçileri uyguladığınız programı nasıl karşılıyorlar?

Bugün, Namibya çiftçilerinin çoğu çiftlik hayvanlarının güvenliğini kangalların yardımıyla sağlıyorlar. Köpeklerin çiftçilere o kadar büyük yararı oldu ki neredeyse hiç keçi ya da koyun kaybı yaşamıyorlar. Çiftçiler progra-

mın yararını bizzat yaşayarak görüyorlar. Köpeklerin gerçekten çok iyi koruyucular olduklarının farkına varıyorlar. Programın başarısından dolayı, elimizde programa katılmak isteyenlerden oluşan uzun bir liste var. Programa katılmış olan çiftçilerle, köpekleri düzenli olarak izliyoruz. Hatta köpeklerin verimliliklerini ve sürüleri korumadaki başarılarını puanlarla değerlendiriyoruz. Böylece performansları karşılaştırma şansımız oluyor. Ayrıca, bakımları ve sağlıklarıyla da ilgileniyoruz.

Tüm bu çabalarınız sonucunda çitaların Namibya'daki durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Çiftlik arazilerinin dışında kalan vahşi ortam, çitalara ve başka yırtıcı hayvanlara yeterince besin sağlayabilecek mi?

1980'li yıllarda Namibya'da kuraklık başgöstermişti. O yıllarda vahşi yaşam büyük oranda azalmıştı. Ancak, son yıllarda çiftçilerle yaptığımız eğitim çalışmaları ve sorunların çözümüne yönelik çalışmalar sonucunda Namibya'daki vahşi yaşam yeniden eski zenginliğine kavuştu. Bugün, çiftçiler, vahşi yaşamın, kendi topraklarının verimi ve hayvanlarının hayatta kalması açısından değerinin ve önemini bilincindedir. O nedenle çitalar, yabani av bulmakta zorlanmıyor olsalar gerek. Zaten çitalar, diğer yırtıcı hayvanlar gibi, yabani av yakalamayı tercih ediyorlar. Yani şunu söylemek istiyorum: Bir yandan çift-

lik hayvanlarını korurken bir yandan da yabani av sayısını dengede tuttuğumuzda, çitalarla çiftçiler sorunsuz bir biçimde bir arada yaşayabilirler. Çiftçilerin onları öldürmelerine gerek kalmaz.

Afrika'nın başka bölgelerinde ve İran'ın güneyinde de çitalar yaşıyor. Bu çitaların korunması için girişimleriniz var mı?

Kenya'da yürüttüğümüz programlarımız var. Ayrıca, Botswana, Zimbabwe ve Güney Afrika'da programlar geliştirilmesine yardımcı olduk. Cezayir'de ve İran'da da çitalar için çalışıyoruz ve kangalların çoban köpekleri olarak kullanılma yollarını araştırıyoruz. Hatta burada, ABD'de, çiftçilerin kurtlarla sık sık sorun yaşadığı Yellowstone gibi bölgelerde de bu köpeklerin kullanılmasını teşvik ediyoruz. Bir de puma ve jaguarlarla çalışan Güney Amerika'daki bazı araştırmacılarla iletişim halindeyiz.

Genel olarak çitalar gibi tehdit altındaki canlıların korunmasına yönelik çabaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Koruma çalışmalarındaki en temel sorun nedir sizce?

Çitaların korunmasıyla ilgili en büyük sorun, yaşam alanlarının hızla azalması. Bunun en önemli nedeni artan nüfus ve insanların çiftlik yönetimi konusunda yeterince bilgi sahibi olmamaları. Bu nedenle, insanları daha iyi

çiftçi olmaları için eğitiyoruz, çünkü iyi çiftçilerin toprakları da sağlıklı ve yabani av açısından da daha zengin. İşte bunlar korumanın başlıca sorunları. Bu insanları, sürdürülebilir tarım konusunda ne kadar hızlı bir biçimde eğitebilirsek o kadar iyi. Kısacası eğitim çok önemli. Eğitimi çok daha fazla yaygınlaştırmamız gerek. Eğitim sayesinde Namibya'da oldukça büyük bir başarı elde ettik. Başka bölgelerden de koruma programlarımızın başarısıyla ilgili sık sık sevindirici haberler alıyoruz. Tabii kangallarınızın olağanüstü katkısını da vurgulamak istiyorum. İnsanlarınızın, bu harika, zeki ve sevgi dolu canlıların dünyanın başka yerlerindeki canlıları yok olmaktan kurtardıklarını bilmelerini istiyorum.

O halde koruma çabaları konusunda iyimser olabilir miyiz?

Genelde her zaman iyimser düşünmemiz gerektiğine inanıyorum. Ancak, iyimser olmak harekete geçmeyi gerektirir. Koruma çalışmalarının başarılı olabilmesi için, iyi koruma yöntemlerinin uygulanmasını teşvik edecek adımların atılması lazım. Ayrıca, dünyayı paylaştığımız pek çok özel canlının yok olmasını önlemek için de sanıyorum bazı alışkanlıklarımızdan vazgeçmemiz gerek.

Okuyucularımıza bir mesajınız var mı?

Bu söyleyişi okuyan ve canlıları korumak için bir şeyler yapmak isteyen genç insanların, koruma çalışmalarında eğitimin çok önemli olduğunu kavramaları gerek. Bir de, çita gibi bir canlıyı korumak için, tıpkı bizim kangal köpeklerinden yararlanmamız ve çiftçileri eğitmemiz gibi, karma yöntemler ve programlar geliştirmeleri daha etkili olur. Zaten, biyoloji ve ekoloji gibi bilim dallarına, çiftlik yönetimine vs. baktığımızda, tehdit altında olan türleri korumanın değişik yolları olduğunu görürüz. Belki de tehdit altında olan diğer canlıları korumanın değişik yollarını araştırabilirler. İnsan nüfusu artmaya devam ettikçe vahşi ortamlarda yaşayan pek çok canlı türü azalmayı sürdürecektir. Bu, hepimizi giderek daha fazla etkileyecek büyük bir sorun. Dünyayı bu canlılarla paylaşmak istiyorsak, bir değişim yaratabiliriz.

Bilim ve Teknik adına
Ayşe Gül Yılmaz

İlgili link:
www.cheetah.org



Kangal köpekleri, sorumluluğunu üstlendikleri sürülerle duygusal bağ oluşturarak onları çitaların saldırılarından koruyor. Laurie Marker'in örgütü kangalları üreterek Afrikalı çiftçilere dağıtıyor.